

ERGENLERDE AKRAN BASKISI VE BENLİK SAYGISININ İNCELENMESİ

Mersin Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
PDR. Anabilim Dalı
Yrd.Doç.Dr. Binnaz Kıran Esen ve
Uzman Taylan Aktuğ

ÖZET

Bu araştırmada akran baskısı düzeyi ve cinsiyetleri farklı lise öğrencilerinin benlik saygıları arasındaki farklar incelenmiştir. Bu çalışma 2005- 2006 öğretim yılında lise I. sınıfa devam eden 600 öğrenci (272 Kız, 328 erkek) üzerinde yapılmıştır. Öğrenciler, Akran Baskısı Ölçeği ve Coppersmith Benlik Saygısı Envanterini cevaplamışlardır. Akran baskısı ve benlik saygısı arasındaki ilişki Pearson korelasyon katsayısı, puanlar arasındaki farklar çift yönlü varyans analizi ve ortalamalar arası farklar ise Tukey HSD testiyle hesaplanmıştır. Araştırmanın sonuçları, akran baskısı ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğunu ve benlik saygısının akran baskısı düzeyine göre farklılaştığını ancak cinsiyetin bu değişimde etkili olmadığını göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Akran baskısı, benlik saygısı, ergenlik

ABSTRACT

In this research the difference between the students' self-esteem according to their peer pressure levels and gender was examined. This study was administered in 2005- 2006 academic year on 600 students (272 Female, 328 male) in their 2th term in high school. Students responded to the Peer Pressure Scale and Coppersmith Self-Esteem Inventory. The relationships between peer pressure and self-esteem were examined by calculating the correlation coefficient (r) and the changes in self esteem in respect of peer pressure levels and gender is analysed by two way variance of analysis (F test). The observed differences were controlled by Tukey HSD-test. The facts that, there was a negative significant relationship existing between peer pressure and self-esteem, however both peer pressure levels and gender together didn't bring about a significant difference on adolescents' self esteem.

Key Words: Peer pressure, self esteem, adolescent

GİRİŞ

Dinamik ve gelişimi yaşam boyu süren benlik-kavramı özellikle ergenlik ve genç yetişkinlikte son derece önemli olmaktadır. Benlik kavramı, bireylerin diğer insanlarla etkileşiminden ya da bireyin kendi duygu ve düşünceleri arasındaki iç diyaloglarından oluşur. Anababadan (disiplin ve sevgi aracılığıyla), yaşlılardan (uygun davranışı gösterme baskısıyla), okul yaşantılarından (başarı ya da başarısızlıkla) ve daha başka bir çok olaylardan etkilenir (Gander ve Gardiner, 1998). Birey, dünyasında bir nesne olarak algıladığı diğer bireylere karşı bir tutum geliştirdiği gibi kendi benliğine yönelik olarak ta bir tutumda geliştirir. Kaya ve Saçkes(2004), bireyin kendi benliğine yönelik geliştirdiği bu tutumu benlik saygısı olarak tanımlamaktadırlar

Eliot (1986), benlik saygısı ve benlik tutarlılığının (self-consistency) benlik kavramının (self-concept) vazgeçilmez parçaları olduklarını, ancak benlik saygısının bu anlamda öncelik taşıdığını ve bireyleri motive etmede en güçlü öge olduğunu ileri sürmektedir. Steinberg (1999) ise benlik saygısını, bireylerin kendilerine yönelik duygular geliştirme biçimi olarak tanımlamaktadır.

Benlik saygısının, bireyin kendi yetenek ve

güçlerini doğru bir şekilde değerlendirmesinin bir yansıması olduğunu söyleyen Chrzanowski (1981), bunun temelinde, kişisel onur, kişinin özünü kabullenmesi ve kabul edilirlilik duygusu gibi insani değerlerin bulunduğunu belirtmektedir. Campbell'a (1990) göre ergenlerde benlik kavramı ve benlik saygısı; akranlarla olan iletişimin niteliği ve spesifik baş etme becerilerini kazanma ile yakından ilişkilidir.

Benlik saygısı, benlik sisteminin duygusal yönü ile ilgili olarak kişinin kendini nasıl gördüğüne ilişkin duygularıdır. Benlik saygısını belirleyen yargılarda bir değişmezlik vardır. Bununla beraber kişinin benlik saygısının değişmeye duyarlı olduğu da kabul edilmektedir (Tufan,1990). Rogers'a (1951) göre benlik saygısının gelişimi, bireyin ebeveynleri ve kendisi için önemli olan diğer kişilerle olan etkileşimine bağlıdır. Koşulsuz sevgi içerisinde büyüyen bireyler olumlu bir benlik bilinci geliştirebilirler. Birey ne yaparsa yapsın sevgi ve saygı görürse sağlıklı bir benlik saygısı geliştirecektir. Koşullu sevgi ise olumsuz bir benlik bilinci ve dolayısıyla düşük benlik saygısı gelişimine sebep olacaktır. (Akt: Yalım, 2001)

Coopeersmith'e (1967) göre, ergenlerde benlik saygısının gelişimi önemli aile deneyimleri ile ilişkilidir. Bu deneyimler aşağıda belirtilmiştir:

1. Sınırlamalar koymak: Ailenin getirdiği

sınırlamalar, başkalarının beklentilerini tanımlar ve bu sınırlamaların uygulanması bunları çocukların anlamasına yardımcı olur.

2. Kabul Görmek: Çocuğu daha fazla kabul ise çocukla ve çocuğun arkadaşlarıyla ilgilenmekle birlikte bir takım aktivitelere katılmak için istekli olmakla gösterilebilir.

3. Değerler: Belirli değerleri olan, uygun davranış olarak neyi kabul ettiklerini bilen, inançlarını ortaya koyabilen ve uygulayabilen ebeveynler kendilerine değer veren bireyler yetiştirirler (Schiemberg, 1985, ss. 335-336).

Benlik saygısı anlık olarak değişmeyip, uzun süre değişmeden aynı kalabildiği için genel bir kişilik özelliği olarak kabul edilebilir. Ancak yaşantının farklı alanlarına, cinsiyete, yaşa ve farklı rollere göre değişebilir. Bu nedenle Coopersmith (1967), benlik saygısı kavramının içerisinde okul, aile, akran grubu, genel sosyal aktiviteler gibi farklı etkinlik alanlarını dahil etmiştir (Akt: Aksaray,2003).

Çocukluktan ergenliğe geçişte ergenler üzerinde akranların etkisi diğer etkilerle karşılaştırıldığında (örn; ebeveyn etkisi) daha fazladır. Ebeveynler ve akranlar arasındaki denge; aileyle olan yakınlık, aileye bağlılık düzeyi, aile nitelikleri, özel davranışlar veya inançlara bağlı olarak değişir. Ancak ebeveyn etkisi hiçbir zaman ortadan kalkmaz ve önemli olmaya devam eder (Kandel ve Andrews, 1987).

Kıran- Esen'e (2003) göre ise ergenler sorunlarını akranları ile paylaşınca kendilerini rahatlamış hissederler. Akranlarının duygularını yetişkinlerden daha iyi anladığına inanırlar ve sonuçta akran gruplarıyla daha fazla vakit geçirirler. Kendilerini o grubun bir parçası olarak görmeye başlarlar. Grubun aldığı kararları uygular ve diğer üyelere benzemeye çalışırlar.

Ergenlik döneminde yoğunlaşan ait olma, kabul görme, bağlanma gibi sosyal gereksinimler, gencin tümüyle akran grubunun kontrolüne girmesine yol açabilir (Aydın, 1999). Çünkü bu gruptaki arkadaşları da onun durumundadırlar. Akran grubunun kontrolüne girme akran baskısını da getirmektedir. Bu konuda çalışmalar yapan birçok araştırmacı akran baskısını değişik şekillerde tanımlamıştır. Bu araştırmacılardan, Clasen ve Brown (1985), akran baskısını, kişinin isteyip istememesinin önemli olmadığı bir şey yapmaktan kaçınmak veya bir şeyi yapmak için akranlarından gelen baskı olarak tanımlarken, Kaplan, akran baskısını, bir grubun özelliklerine yönelik olarak gelecekteki veya şimdiki grup üyelerinin hissettiği çekicilik olarak

tanımlamaktadır (Kıran Esen, 2003).

Akran baskısı, belirli davranış ve düşünce biçimlerine uyumu sağlayacak toplumsal etkinin özel bir örneğidir ve ergenlerin ebeveynleri dışında akranlarıyla birlikte geçirdikleri zaman göz önünde bulundurulduğunda bu etkinin sonuçları şaşırtıcı değildir (Csikszentmihalyi ve Larson, 1984). Akran grupları genelde benzer tutum ve davranışlar içerisindedir. Örneğin, çocuğun akranlarından biri uyuşturucu kullanıyorsa kendisinin de uyuşturucu kullanma ihtimali yüksektir (Kandel, 1987). Bununla birlikte, saldırgan çocukların, etkin olarak birbirleriyle iletişim kurmaları bakımından akran baskısı nedeniyle zorlandıkları görülmektedir (Dodge ve Feldman, 1990).

Hartup (1992), zayıf akran ilişkilerinde akran baskısının çok etkin olmadığını, etkili olması için ilişkinin daha güçlü olması gerektiğini ifade etmektedir. Akranlar arasındaki ilişkinin düzeyi akran baskısını etkilemektedir. Cinsiyet ve içinde bulunulan ilişkinin biçimine bağlı olarak bir kız ya da erkek birbirinden farklı akran baskısı stratejileri uygularlar. Ergenler kendilerine uygulanan akran baskısının olumsuz etkilerinin, arkadaşlarının ne zaman kendilerini rahatsız ettiklerinin ve onları yönetmeye çalıştıklarının farkındadırlar (Duck, 1996).

Bazı araştırmacılar, akran baskısının sadece olumsuz değil olumlu da olabileceğini belirtmektedirler (Dacey ve Travers, 1996; Resource Guidie, 1996; Foreman, 2001; Lingren, 2001). Onlara göre olumlu akran baskısı; müzik, spor gibi etkinliklere ve toplumsal yardım faaliyetlerine katılmada, ders veya ders dışı etkinliklere katılmada ergenleri cesaretlendirirken; bağımsızlığın artması, cinsiyet rollerini öğrenme, ahlaki yargı ve değerleri güçlendirme ve benlik saygısını artırma gibi olumlu etkileri yapmaktadır.

Olumlu akran baskısından söz edilmekle birlikte çalışmalar göstermektedir ki, özellikle ergenlik döneminde olumsuz akran baskısı ergenlerin istemediği eylemleri yapmalarında daha etkili olmaktadır. Bu nedenle çalışmada ergenlerin yaşadığı olumsuz akran baskısı temel alınmıştır. Yukarıda tartışılan görüşler ışığında, bu araştırmada ergenlerin yaşadığı akran baskısı ile genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygıları arasındaki ilişki ve ergenlerin yaşadıkları akran baskısı düzeylerine göre; genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygılarının farklı olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

YÖNTEM**Çalışma Grubu :**

Araştırmanın çalışma grubunu, Mersin ilinde 2004-2006 öğretim yılında lise birinci sınıfa devam eden 6 liseden rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenen 600 (272 (% 45) Kız,; 328 (%57) erkek) öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada, ergenlerin akran baskısı düzeyini belirlemek için Akran Baskısı Ölçeği (Kıran, 2002) ve benlik saygısını ölçmek için ise Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri kullanılmıştır. Bu veri toplama araçları aşağıda tanıtılmıştır.

Coopersmith Benlik Saygısı Envanteri :

Coppersmith Benlik Saygısı Envanteri (CBSE), beş alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçekler: 1. Genel benlik saygısı (26 madde), 2. Okul akademik benlik saygısı (8 madde), 3. Sosyal benlik saygısı (8 madde), 4. Aile ve eve ilişkin benlik saygısı (8 madde) ile 5. Yalan alt ölçeğidir (8 madde). Envanterde yer alan yalan alt ölçeği, benlik saygısını değil, kişilerin savunucu tutumlarını ölçmek için konulmuştur ve toplam puana dahil edilmemektedir. Ölçek maddeleri evet-hayır türünde yanıtlanmaktadır. Her bir alt ölçeğe ilişkin puanlar ayrı ayrı elde edilebilmektedir. Yüksek benlik saygısının göstergesi kabul edilen cevaplara 1, diğer cevaplara ise 0 puan verilmektedir. Ölçekte 8 tane yalan madde atıldığında geriye kalan 50 maddeden maksimum alınabilecek benlik saygısı puanı 50 dür. Ölçekten elde edilen puanların yüksek olması benlik saygısının yüksek, düşük olması ise benlik saygısının düşük olduğunu göstermektedir.

Coopersmith (1967), tarafından ölçeğin testi yarılama yoluyla elde edilen güvenilirlik katsayısı .85 ve test tekrar test güvenilirlik katsayısı ise .80'in üzerinde belirtilmiştir. Yine Coopersmith (1986) tarafından 7. ve 8. sınıflar için güvenilirlik katsayısı .89 ve .90 olarak bulunmuştur. Ölçeğin, Kuder Richardson 21 güvenilirlik katsayısı toplam puanda kızlar için .91 erkekler için .80 olarak bulunmuştur (Akt: Aksaray,2002).

CBSE'ye ilişkin ülkemizde bir çok araştırmacı geçerlik ve güvenilirlik çalışması

yapmıştır (Onur, 1981; Özoğul, 1988; Güçray, 1989; Akt; Aksaray,2002) CBSE'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmasıyla ilgili olarak ülkemizde son çalışmayı yapan Pişkin (1997) ölçeği, 164 kız ve 151 erkek lise öğrencisi üzerinde uygulayarak hem KR-20 formülü hem de testi yarılama (Spearman Brown) kullanmıştır. Alt ölçek 1. yarı ve 2. yarı iç tutarlılık katsayıları ise genel benlik için .77, sosyal benlik için .45, ev aile için .69, akademik benlik saygısı için .52 yalan ölçeği için .58 olarak hesaplanmıştır. Kuder Richardson-20 sonuçları toplam puanda kızlar için .82 erkekler için ise .81 olarak bulunmuştur. Testin kısa formunun ise farklı yöntemlerle araştırılan güvenilirlik katsayıları .74 ile .83 arasında değişmektedir (Akt; Aksaray, 2002).

Ayrıca bu araştırmada elde edilen verilerle ölçeğin Kuder Richardson-21 güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve genel benlik saygısı için .69, sosyal benlik saygısı için .44, aile benlik saygısı için .69, akademik benlik saygısı için .37 yalan ölçeği için .54 olarak bulunmuştur.

Akran Baskısı Ölçeği

Akran Baskısı Ölçeği (ABÖ), ergenlerin yaşadığı olumsuz akran baskısını ölçmeyi amaçlayan beş dereceli likert tipi bir ölçektir. ABÖ'nün direkt ve dolaylı akran baskısını ölçen iki alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Cronbach Alpha katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin tamamı için (34 Madde) .90, Direkt Akran Baskısı Alt Ölçeği için (19 Madde) .89, Dolaylı Akran Baskısı Alt ölçeği için (15 Madde) .82'dir. Ayrıca test tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .82, Direkt Akran Baskısı Alt Ölçeği için .74, Dolaylı Akran Baskısı Alt ölçeği için .79 bulunmuştur. ABÖ'nün yapı geçerliğini sınamak amacıyla yapılan faktör analizi için Temel Bileşenler Analizi ve Varimax Dik Döndürme Tekniği kullanılmıştır. Elde edilen iki faktörün açıkladıkları toplam varyans % 40.527'dir. Ölçekten tek bir puan elde edilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 34, en yüksek puan ise 170'dir. Puanların yüksek olması yaşanan akran baskısının yüksek, düşük olması ise akran baskısının düşük olduğunu göstermektedir.

Ayrıca bu araştırmada elde edilen verilerle ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı hesaplanmış ve .89 bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada akran baskısı ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ayrıca ergenlerin benlik saygısı puanlarının akran baskısı düzeyleri ve cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla verilere Çift Yönlü Varyans Analizi (F Testi) uygulanmıştır. Çift yönlü varyans analizinde kullanmak amacıyla çalışma grubunu oluşturan 600 öğrenci Akran Baskısı Ölçeğinden aldıkları puanlara göre yüksekte düşükte göre sıralanmıştır. Daha sonra elde edilen ortalama ve standart sapmaya göre, puanların aritmetik ortalamasının ½ standart sapma altı ve üstüne göre akran baskısı düşük, orta ve yüksek olarak ayrılmıştır. Gruplar arasında anlamlı çıkan farkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek amacıyla da verilere Tukey HSD testi uygulanmıştır. Araştırmada hata payı 0.05 olarak

kabul edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmanın amacına uygun olarak yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

1. Öğrencilerin, Akran Baskısı ile Genel Benlik Saygısı, Sosyal Benlik Saygısı, Aile Benlik Saygısı ve Akademik Benlik Saygısı Arasındaki İlişki:

Araştırmada, öğrencilerin akran baskısı ile genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen bulgular Tablo. 1'de verilmiştir.

Tablo.1 Öğrencilerin, Akran Baskısı ile Genel Benlik Saygısı, Sosyal Benlik Saygısı, Aile Benlik Saygısı ve Akademik Benlik Saygısı Ölçeklerinden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değeri

Puanlar	n	$\bar{x}$	S	r	p
Akran Baskısı	600	49.50	14.05	-.25	.000
Genel Benlik Saygısı	600	17.48	4.20		
Akran Baskısı	600	49.50	14.05	-.05	.178
Sosyal Benlik Saygısı	600	5.29	1.60		
Akran Baskısı	600	49.50	14.05	-.34	.000
Aile Benlik Saygısı	600	4.89	2.01		
Akran Baskısı	600	49.50	14.05	-.22	.000
Akademik Benlik Saygısı	600	4.07	1.66		

Tablo. 1'de görüldüğü gibi, araştırma grubunun, Akran Baskısı Ölçeği'nden almış oldukları puanlarla genel benlik saygısı puanları arasında hesaplanan korelasyon katsayısı -.25, Akran Baskısı Ölçeği'nden almış oldukları puanlarla aile benlik saygı puanları arasında hesaplanan korelasyon katsayısı -.34, Akran Baskısı Ölçeği'nden almış oldukları puanlarla akademik benlik saygısı arasındaki hesaplanan korelasyon katsayısı ise -.22'dir. Bu korelasyon katsayıları .01 düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu değerler, öğrencilerin yaşadıkları akran baskısı ile genel benlik saygıları,

aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yani öğrencilerin yaşadığı akran baskısı arttıkça genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı düşmektedir.

Ancak, araştırma grubunun, Akran Baskısı Ölçeği'nden almış oldukları puanlarla sosyal benlik saygısı puanları arasında hesaplanan korelasyon katsayısı -.05'dir. Bu korelasyon katsayısı 0.05 düzeyinde anlamlı bulunmamıştır. Bu değer öğrencilerin yaşadıkları akran baskısı ile sosyal benlik saygıları arasında anlamlı bir

ilişkinin olmadığını göstermektedir.

2. Öğrencilerin, Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyete Göre Genel Benlik Saygısı Arasındaki Fark:

Araştırma grubunun, akran baskısı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre genel benlik saygısı puanlarının aritmetik ortalama, standart sapma ve n değerler Tablo.2'de verilmiştir.

Tablo.2. Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Genel Benlik Saygısı Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Akran Baskısı Düzeyi	Cinsiyet	Genel Benlik Saygısı Puanı		
		n	$\bar{X}$	s
Düşük	Kız	126	18.57	4.30
	Erkek	90	18.50	3.80
Orta	Kız	110	17.16	4.16
	Erkek	146	17.29	3.84
Yüksek	Kız	24	15.75	4.86
	Erkek	104	16.25	4.30

Öğrencilerin, akran baskısı düzeyine ve cinsiyetine göre genel, sosyal, aile ve akademik benlik saygısı puanların arasındaki farkın anlamlı

olup olmadığını saptamak amacıyla yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları Tablo.3'de sunulmuştur.

Tablo.3 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Genel Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	K. T.	s.d.	O. K.	F	p
Grup İçi	124284.48	1	124284.48	73.07	.000
Cinsiyet	3.65	1	3.65	.215	.643
Akran Baskısı D.	417.682	2	208.84	12.27	.000
Cinsiyet X A. B. Düzeyi	5.10	2	2.50	.148	.863
Hata	10103.08	594	17.00		
Toplam	193922.00	599			

Tablo.3'de görüldüğü gibi, araştırma grubunun cinsiyetine göre genel benlik saygısı puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin, genel benlik saygısı puan ortalamalarının akran baskısı düzeyine göre anlamlı olarak farklı olduğu ($F_{(2;599)}=12.27$, $p<.01$), ancak cinsiyetin genel benlik saygısı puan ortalamaları açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir ($F_{(1;599)}=.215$, $p>.05$). Aynı zamanda akran baskısı düzeyleri ve cinsiyet etkileşiminde genel benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($F_{(2;599)}=.148$, $p>.05$). Öğrencilerin akran baskısı düzeylerine göre genel benlik

saygısı puanları arasındaki anlamlı farkın kaynağını bulmak için Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Tukey HSD testi sonuçları incelendiğinde akran baskısı düzeyi düşük öğrenciler ($\bar{X}=18.54$) ile akran baskısı düzeyi orta ($\bar{X}=17.23$) ve yüksek olan öğrencilerin ($\bar{X}=16.16$) genel benlik saygısı puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi düşük olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ayrıca akran baskısı düzeyi orta olan öğrenciler ($\bar{X}=17.23$) ile akran baskısı düzeyi

yüksek olan öğrencilerin ($\bar{X}=16.16$) genel benlik saygısı puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi orta olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Bu bulgular, akran baskısı düzeyi arttıkça genel benlik saygısının düştüğünü göstermektedir ($P<0.05$).

3. Öğrencilerin, Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyete Göre Sosyal Benlik Saygısı Arasındaki Fark:

Araştırma grubunun, akran baskısı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre sosyal benlik saygısı puanlarının aritmetik ortalama, standart sapma ve n değerleri Tablo. 5’de verilmiştir

Tablo. 4 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Sosyal Benlik Saygısı Puanlarının Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapmaları

Akran Baskısı Düzeyi	Cinsiyet	Sosyal Benlik Saygısı Puanı		
		n	$\bar{X}$	s
Düşük	Kız	126	5.65	1.58
	Erkek	90	4.83	1.47
Orta	Kız	110	5.59	1.46
	Erkek	146	5.21	1.69
Yüksek	Kız	24	5.08	1.55
	Erkek	104	5.07	1.65

Öğrencilerin, akran baskısı düzeyine ve cinsiyetine göre sosyal benlik saygısı puanları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını

saptamak amacıyla yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları Tablo.5’ da sunulmuştur.

Tablo.5 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Sosyal Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	K. T.	s.d.	O. K.	F	p
<i>Grup İçi</i>	11468.47	1	11468.47	4572.20	.000
<i>Cinsiyet</i>	16.57	1	16.57	6.60	.010
<i>Akran Baskısı Düzey</i>	7.22	2	3.61	1.44	.238
<i>Cinsiyet X Akran Baskısı D.</i>	11.06	2	5.53	2.20	.111
<i>Hata</i>	1489.93	594	2.5		
Toplam	18332.00	600			

$p<0.05$

Tablo.5’de görüldüğü gibi, araştırma grubunun sosyal benlik saygısı puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin, akran baskısı düzeyine göre sosyal benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir ($F_{(2;599)}=1.44$, $p>0.05$). Aynı zamanda, akran baskısı düzeyleri ve cinsiyet etkileşiminde sosyal benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır ($F_{(2;599)}=2.20$, $p>0.05$). Ancak cinsiyete göre bakıldığında sosyal benlik saygısı

puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark vardır ($F_{(1;599)}= 6.60$, $p< 0.05$). Erkek öğrencilerin, sosyal benlik saygısı puanları ortalaması 5.07 iken, kız öğrencilerin sosyal benlik saygısı puanları ortalaması 5.57 olarak hesaplanmıştır. Bu durum kız öğrencilerin lehine bir fark olduğunu göstermektedir.

4. Öğrencilerin, Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyete Göre Aile Benlik Saygısı Arasındaki Fark:

Araştırma grubunun, akran baskısı düzeylerine ve cinsiyetlerine göre aile benlik saygısı puanlarının aritmetik ortalama, standart

sapma ve n değerleri Tablo. 6'da verilmiştir.

Tablo. 6 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Aile Benlik Saygısı Puanlarının Aritmetik Ortalama ve Standart Sapmaları

Akran Baskısı Düzeyi	Cinsiyet	Aile Benlik Saygısı Puanı		
		n	$\bar{x}$	s
Düşük	Kız	126	5.54	1.81
	Erkek	90	5.43	1.86
Orta	Kız	110	4.62	1.90
	Erkek	146	5.11	1.91
Yüksek	Kız	24	3.62	2.26
	Erkek	104	3.88	1.52

Öğrencilerin, akran baskısı düzeyine ve cinsiyetine göre aile benlik saygısı puanlarının arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını

saptamak amacıyla yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları Tablo. 7'de sunulmuştur.

Tablo.7 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Aile Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	K. T.	s.d.	O. K.	F	p
<i>Grup İçi</i>	9240.47	1	9240.47	2515.17	.000
<i>Cinsiyet</i>	4.66	1	4.66	1.27	.260
<i>Akran Baskısı Düzeyi</i>	174.29	2	87.14	23.72	.000
<i>CinsiyetXAkran Baskısı D.</i>	10.44	2	5.22	1.42	.242
<i>Hata</i>	2182.00	594	3.67		
Toplam	16779.00	599			

Tablo.7'de görüldüğü gibi, araştırma grubunun cinsiyetine göre aile benlik saygısı puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin, aile benlik saygısı puan ortalamalarının akran baskısı düzeyine göre anlamlı olarak farklı olduğu ($F_{(2,599)}=23.74$, $p<.01$), ancak cinsiyetin aile benlik saygısı puan ortalamaları açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir ($F_{(1,599)}=.127$, $p>0.05$). Aynı zamanda akran baskısı düzeyleri ve cinsiyet etkileşiminde aile benlik saygısı puan ortalamaları açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir ($F_{(2,599)}=1.42$, $p>0.05$). Öğrencilerin akran baskısı düzeylerine göre aile benlik saygısı puanları arasındaki anlamlı farkın kaynağını bulmak için Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Tukey HSD testi sonuçları incelendiğinde akran baskısı düzeyi düşük öğrenciler ($\bar{x}=5.50$) ile

akran baskısı düzeyi orta ($\bar{x}=4.90$) ve yüksek olan öğrencilerin ($\bar{x}=3.83$) aile benlik saygısı puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi düşük olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ayrıca akran baskısı düzeyi orta olan öğrenciler ($\bar{x}=4.90$) ile akran baskısı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ($\bar{x}=3.83$) aile benlik puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi orta olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Bu bulgular, akran baskısı düzeyi arttıkça aile benlik saygısının düştüğünü göstermektedir ($p<0.05$)

5. Öğrencilerin, Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyete Göre Akademik Benlik Saygısı Arasındaki Fark:

Araştırma grubunun, akran baskısı

düzeylelerine ve cinsiyetlerine göre akademik benlik saygısı akademik benlik saygısı puanlarının

aritmetik ortalama ve standart sapmaları ve n değerleri Tablo.8'de verilmiştir.

Tablo. 8 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Akademik Benlik Saygısı Puanlarının Aritmetik Ortalama Ve Standart Sapmaları

Akran Baskısı Düzeyi	Cinsiyet	Akademik Benlik Saygısı Puanı		
		n	$\bar{X}$	ss
Düşük	Kız	126	4.57	1.71
	Erkek	90	4.41	1.69
Orta	Kız	110	4.08	1.53
	Erkek	146	3.95	1.64
Yüksek	Kız	24	3.50	1.58
	Erkek	104	3.49	1.52

Öğrencilerin, akran baskısı düzeyine ve cinsiyetine göre akademik benlik saygısı puanlarının arasındaki farkın anlamlı olup olmadığını

saptamak amacıyla yapılan çift yönlü varyans analizi sonuçları Tablo.9' da sunulmuştur.

Tablo.9 Öğrencilerin Akran Baskısı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Akademik Benlik Saygısı Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı	K. T.	s.d.	O. K.	F	p
<i>Grup İçi</i>	6680.50	1	6680.50	2521.80	.000
<i>Cinsiyet</i>	1.04	1	1.04	.39	.531
<i>Akran Baskısı D.</i>	62.04	2	31.02	11.71	.000
<i>CinsiyetxAkran Baskısı D.</i>	.326	2	.16	.06	.94
<i>Hata</i>	1573.56	594	2.64		
Toplam	11632.00	600			

Tablo.9'da görüldüğü gibi, araştırma grubunun cinsiyetine göre akademik benlik saygısı puanları üzerinde yapılan varyans analizi sonucunda öğrencilerin, aile benlik saygısı puan ortalamalarının akran baskısı düzeyine göre anlamlı olarak farklı olduğu ($F_{(2;600)}=11.71$, $p<.01$), ancak cinsiyetin aile benlik saygısı puan ortalamaları açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir ($F_{(1;600)}=.39$, $p>0.05$). Aynı zamanda akran baskısı düzeyleri ve cinsiyet etkileşiminde aile benlik saygısı puan ortalamaları açısından bir fark yaratmadığı görülmektedir. ($F_{(2;600)}=.06$, $p>0.05$). Öğrencilerin akran baskısı düzeylerine göre aile benlik saygısı puanları arasındaki anlamlı farkın kaynağını bulmak için Tukey HSD testi uygulanmıştır.

Tukey HSD sonuçları incelendiğinde akran baskısı düzeyi düşük öğrenciler ($\bar{X}=4.50$) ile akran baskısı düzeyi orta ($\bar{X}=4.0$) ve yüksek olan öğrencilerin ($\bar{X}=3.49$) akademik benlik saygısı puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi düşük olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Ayrıca akran baskısı düzeyi orta olan öğrenciler ($\bar{X}=4.0$) ile akran baskısı düzeyi yüksek olan öğrencilerin ($\bar{X}=3.49$) akademik benlik puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyi orta olanlar lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir. Bu bulgular, akran baskısı düzeyi arttıkça akademik benlik saygısının düştüğünü göstermektedir ($p<0.05$).

TARTIŞMA VE YORUM

Bu araştırmada, akran baskısı ile genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı arasındaki ilişkiyle akran baskısı düzeylerine ve cinsiyete göre genel benlik saygısı, sosyal benlik saygısı, aile benlik saygısına ilişkin fark olup olmadığı incelenmiştir.

Bulgular, öğrencilerin yaşadıkları akran baskısı ile genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermektedir. Yani öğrencilerin akran baskısı arttıkça genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı düşmektedir. Akran baskısı ile sosyal benlik saygısı arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ayrıca öğrencilerin, genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısı puan ortalamaları arasında akran baskısı düzeyine göre anlamlı olarak fark olduğu, ancak cinsiyetin anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir. Elde edilen bu bulgular dikkate alındığında yüksek düzeyde akran baskısının ergenlerde benlik saygısını düşürdüğü söylenebilir. Sosyal benlik saygısı açısından ise bir fark bulunmamıştır.

Akran baskısı ve benlik saygısının birlikte incelendiği çok az araştırmaya rastlanmıştır. Bunlardan Grunebaum ve Solomon (1987) benlik saygısı yüksek olan ergenlerin iyi akran ilişkileri gösterdikleri ifade etmektedirler. Ayrıca De Rosier ve Marcus (2005), ergenlerle yaptıkları çalışmada yüksek akran baskısı altındaki ergenlerin, akran baskıları kontrol altına alındığında benlik saygılarında yükselme olduğunu gözlemişlerdir. Ergenin akran baskısı ile başa çıkabilme becerileri kontrol altına alındığında, dolayısıyla daha gerçekçi değerlendirmeler yapabildiğinde ve sosyal ilişkilerinde iyileşme meydana geldiğinde genel benlik saygısı puanlarının yükselmesi, bu araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Olumlu akran baskısının benlik saygısı üzerinde olumlu işlevleri olduğunu ileri süren Dacey ve Travers (1996)' da olumlu akran baskısının benlik saygısını arttırdığını ifade etmektedirler. Bu çalışmada olumsuz akran baskısının genel benlik saygısıyla ilişkisi incelenmiştir. Sonuç olarak akran baskısı ile benlik saygısı arasında negatif yönde bir ilişkinin bulunması Dacey ve Travers'in (1996) bulguları tarafından da desteklenmektedir.

Aile benlik saygısı açısından literatürde direk bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak otoriter ana baba tutumuna maruz kalan ergenlerin akran baskısına daha duyarlı oldukları (Curtner, Smith ve Mc Kinnon–Levis, 1994), destekleyici anne baba tutumu gösteren anne-babaların çocukların yüksek benlik saygısına, otoriter anne baba tutumları gösteren anne-babaların çocuklarının düşük benlik saygısına sahip oldukları (Grove, 1980; Long, 1986; Baykara, 1989; O'brein, Mutida ve Gee,1997) düşünüldüğünde elde edilen sonucunun desteklendiği söylenebilir. Aile benlik saygısının yüksek olması, ergenin aile ile ilişkilerinin yeterli olduğunu da göstermektedir. Diğer yönden aile ilişkileri iyi olmayan ergenin aile benlik saygısı puanları da düşük olacaktır. Böyle bir durumda ergenin aileden yeterli desteği alamaması nedeniyle akran baskısına daha açık olacağını düşündürmektedir.

Öğrencilerin akademik benlik saygılarının durumu, onun kendisini okulda ve sınıftaki öğrencilere kıyasla nasıl görmekte olduğunu bir göstergesidir. Bu göstergenin dayalı olduğu değişkenlerden biri de akran etkisidir. Olumsuz akran etkisi arttıkça akademik başarı düşmektedir (Bloom, 1995). Literatür incelendiğinde, bu değişkenleri ayrı ayrı inceleyen çalışmaların da araştırma sonucunu desteklediği söylenebilir. Kasatura (1998), Ryan (2000), Fidan (1996) ve Kıran Esen (2003) okul başarısı ile olumsuz akran baskısı arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu belirtirken, Coopersmith (1967), Campbell (1990), ve Yavuzer (1993) benlik saygısıyla akademik başarı arasında pozitif bir ilişki olduğunu iddia etmektedirler. Benlik saygısı yüksek olan ergenlerin akademik başarıları da yükselmektedir. Bu çalışmalar göz önüne alındığında akran baskısı yüksek olan öğrencilerin akademik saygılarının düşük olması beklenebilir.

Ergenlerin, yaşadıkları akran baskısı ile sosyal benlik saygıları arasında bir ilişkiye rastlanmamış olması; ergenlerin, olumsuz etkileri de olsa bir akran grubuna dahil olmaları ve kendilerini orada ifade etmelerinden dolayı sosyal yönden yeterli görmeleriyle açıklanabilir. Çünkü, ergenin ait olma, kabul görme, bağlanma gibi sosyal gereksinimlerinin akran baskısına maruz kalmada önemli değişkenler olduğu ifade edilmektedir (Aydın (1999).

Akran baskısı düzeylerine göre sosyal benlik saygısı açısından fark olmamasına rağmen cinsiyet açısından bakıldığında kızların sosyal benlik saygısı puanlarının erkeklerden anlamlı olarak daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Oysa ki,

ergenlerde benlik saygısı ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi inceleyen daha önceki çalışmalar, kız ergenlerin benlik saygısı değerlerinin erkeklerden daha düşük olduğunu göstermiştir (Abromovitz, Peterson, Schulenberg, 1984; İnanç, 1987;Dukes ve Martinez, 1994). Araştırma bulguları bu açıdan literatürle çelişmektedir. Bu durumun nedeni olarak, son yıllarda ülkemizdeki hızlı toplumsal değişimin sonucu kızlarla erkeklerin yaşama verdikleri tepkilerde farklılaşma olduğu ve çeşitli değişkenlerden etkilenme şekillerinin değişmiş olabileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, ergenlerin yaşadığı akran baskısının benlik saygılarını etkilediği, yani ergenlerde akran baskısı arttıkça genel benlik saygısı, aile benlik saygısı ve akademik benlik saygısının azaldığı söylenebilir. Akran baskısı ve benlik saygısının, özellikle ergenlik yıllarında önemli değişkenlerden olduğu ve birbirlerini etkiledikleri unutulmamalıdır.

Ergenlerle çalışan psikolojik danışmanların, ergenlere yaşadıkları olumsuz akran baskısına direnme ve benlik saygısını yükseltmek amacıyla bireysel ve grupla psikolojik danışma çalışmalarına ağırlık vermeleri ve öğrencilerin, benlik saygısı yüksek olumlu akran gruplarına katılmaları teşvik etmeleri önerilmektedir. Ayrıca bu konuda çalışmak yapmak isteyen araştırmacılara, literatüre yeni bilgiler katacağı düşünüldüğünden akran baskısı ve benlik saygısının birlikte farklı psikolojik yapılarla (öz-yetkinlik, akademik başarı, disiplin suçları, antisosyal davranışlar v.b) incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aksaray, S.(2003). "Ergenlerde Benlik Saygısı Geliştirmede Beceri Eğitimi Ve Aktivite Merkezli Programların Etkisi" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Aydın, A. (1999). "Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi" Ankara:Anı Yayıncılık.
- Baykara, A. (1989). Ana Baba Tutum Özelliklerinin Gencin Uyumuna Etkisi. Üniversite Gençliğinde Uyum Sorunları Bilimsel Çalışmaları Sempozyumu. Bilkent Üniversitesi Psikolojik Danışma Ve Araştırma Merkezi, Ankara, 30-33.
- Bloom, B. (1995). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. Çeviren: Durmuş Ali Özçelik. İstanbul Meb Yayınları.
- Campbell, J. D. 1990. "Self-Esteem and Clarity of the Self-Concept." *Journal of Personality and Social Psychology* . Vol 59(3) 538-549
- Chrzanowski J. (1981). The Genesis and Nature of Self Esteem. *American Journal of Psychotherapy*,35(1), 38-46
- Clasen, D. R., & Brown, B. B. (1985). The multidimensionality of peer pressure in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 14(6), 451-468.
- Curtner-Smith, M. E. ve Mac Kinnon-Lewis, C.E. (1994) Family Process Effects on Adolescent Males.Susceptibility to Antisocial Peer Pressure . *Family Relations*, 43 (4), 462-468.
- Dacey, J. S. ve J. F. Travers. (1996). *Human Development-Across the Life Span*, New York: Mc Graw Hill Pup, 3. Edition.
- De Rosier M. ve Marcus R. S. (2005) Building Friendships and Combating Bullying: Effectiveness of S.S.GRIN at One-Year Follow-Up *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*
- Dodge, K. A., Feldman, S. (1990) Issues in Social Cognition and Sosiometric Status.In S.A. Asher& J.D. Coie(Eds) *Peer Rejection in childhood*. New York:Cambridge U.Press.
- Duck, V. (1996). *A lifetime of relationships*. New York: Brooks/Cole Publishing Company.
- Dukes, L. R. Ve Martinez, R..(1994) The İmpack of Ethgender On Self Esteem Among *Adolescence*. V.29. n:111.
- Eliot, G.C. (1986). Self Esteem and Self Consistency: A Theoretical and Empirical link BetweenTwo Primary Motivations. *Social Psychology Quarterly*, 49(3), 207-218
- Fidan, N. (1996). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. İstanbul: Alkım Y.
- Foreman, J. (2001). Adolescence: Change and Continuity- Peer Pressure. [www.yahoo.com/bin/search?p=peer pressure&y=y&e](http://www.yahoo.com/bin/search?p=peer+pressure&y=y&e), adresinden 06/03/2006 tarihinde alınmıştır.
- Gander, J. M. & Gardiner,W. H. (1998). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. Üçüncü Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Grove, G.A. (1980) Parental Behavior And Self Esteem In Children. *Psychological Reports*. 47, 499-502
- Grunebaum, H. ve Solomon, L.(1987) Peer Relationship, Self Esteem And The Self. *İnternational Journal of Group Psychotherapy*, 37(4): 475-513.
- Hartup, W. W. (1992). Conflict and friendship relations. In C. U. Shantz & W. W. Hartup (Eds.). Conflict in child and adolescent development (pp. 186-215). Cambridge, UK:Cambridge University Press.
- İnanç, B. (1987). Adolesan Dönemdeki Öz-İmaj Örüntüsünün İncelenmesi-Ön Çalışma. *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1 (1): 60-72, 1987.
- Kandel, D. B., & Andrews, K. (1987). Processes of adolescent socialization by parents and peers. *International Journal of the Addictions*, 22, 319-342.
- Kasatura, İ. (1998). *Okul Başarısı'ndan Hayat Başarısına*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- Kaya, A. Ve Saçkes, M. (2004). Benlik Saygısını Geliştirme Programının İlköğretim Sekizinci Sınıf

Yrd.Doç.Dr. Binnaz Kıran Esen ve
Uzman Taylan Aktug

- Öğrencilerinin Benlik Saygısı Düzeylerine Etkisi,
Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi.Cilt:11, Sayı:21, Sayfa 49
- Kıran- Esen, B. (2002). "Akran Baskısı Düzeyi Farklı Olan Öğrencilerin Risk Alma, Sigara İçme Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üni.
- Kıran- Esen, B. (2003) "Akran Baskı Düzeylerine ve Cinsiyetlerine Göre Öğrencilerin Risk Alma Davranışı ve Okul Başarılarının İncelenmesi.*Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*. Cilt: 2 Sayı:20
- Lingren, H. G. (2001). Adolescence and Peer pressure, Nebraska Cooperative Extension NF 95-211,file:NF 211 under Family Life D-1 Isuet April 1995.
- Long, B.H. (1986). "Parental Discord vs. Family Structure: Effects of Diverce on the Self Esteem of Daughters"
Journal Of Youth And Adolescence, vol. 1/15, 1986, pp. 19-27.
- O'brein, M., Mutida A. B., Gee, C. ve, Erber S. (1997). "Child Exposure to Marital Conflict and Child Coping Responses as Predictors of Child Adjustment", *Cognitive Therapy and Research*, Vol. 21/1, pp. 39-59.
- Resource Guide., (1996). Values, Influences and Peers.
- RevisedEdition,16,
www.edu.gov.on.ca/eng/document/resource/up.html .
adresinden 05. 02. 2001 tarihinde alınmıştır.
- Ryan, A. M.; (2000). Peer Groups As A Contextfor the Socialization of Adolescents Motivation, Engagement and Achievement in School, *Educational Psychologist* 35 (2)101-112
- Schiarnberg, L.B.(1985). *Human Development*. Macmillian Publishing Company, N.Y.C., ss. 334-338
- Steinberg, L (1999). *Adolescence*(6.th) New York: Mc Graw-Hill
- Tufan, B. (1990). Benlik Saygısı Kavramı ve Yaşam Boyunca Benlik Saygısının Gelişimi. Hacettepe Üniversitesi *Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*.8 (1-2-3), 29-40
- Yalın, F. E. (2001). "Yüksekokul Öğrencilerinde Benlik Saygısının Akademik Başarı Ve Ana-Baba İle İletişime Etkisi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.
- Yavuzer, H. (1993). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.